

Wat "in de lucht hing" – om de woorden van de voorzitter van het forum op de tweede symposiumdag aan te halen – is op 17 en 18 november 1983 gedeponereerd in het Provinciehuis in 's-Hertogenbosch. Ruim vierhonderd deelnemers woonden het eerste Nederlandse symposium bij waarop over allerlei facetten van het probleem "zure regen" mededeling werd gedaan. Atmosferische processen, depositie, een aantal effecten, beleidsvisies en opvattingen van emittenten en geïmitteerden waren onderwerp van bespreking.

De dagbladen hebben reeds melding gemaakt van enkele geprofileerde opvattingen, visies en beleidsvoornemens. Ik zal die niet allemaal herhalen, maar proberen de sfeer en de hoedanigheid van het symposium weer te geven. Er is daarvoor geen beter aanknopingspunt dan het motto "Zure Regen". Dat heeft eigenlijk gedurende het symposium voor enige verwarring gezorgd omdat niet het zuur in de regen, maar de werking van diverse stoffen in lucht, bodem en water een veel grotere rol bleek te spelen. Het symposium heeft mijn afkeer van het motto, dat ook in de media dagelijks wordt gebruikt, niet doen afnemen. Er bleek gelukkig over heel andere dingen dan zuur regenwater te worden gesproken en de notie was duidelijk aanwezig dat de pH van regenwater alleen aanduiding is voor de veel grotere problemen die hieraan ten grondslag liggen.

Wat werd er gepresenteerd op het Symposium? Ik kreeg de indruk dat aan de aangelegenheden waarover het meeste bekend was, ook de meeste aandacht was toebedeeld. Het was verrassend te horen hoeveel er eigenlijk al bekend is van atmosferische processen en depositie, ook al bleek dat iets simpels als het verkrijgen van meetresultaten toch niet altijd zo eenvoudig te zijn. Diverse depositiemodellen bleken tot zulke overeenstemmende resultaten te leiden dat sommige inleiders het maar griezelig vonden. Het schatten van im- en export van zwaveldioxide en stikstofdioxide is geen gok meer maar leidt tot goed met de meetgegevens overeenstemmende resultaten.

Over wat van de "effectenkant" werd gebracht zullen de meningen uiteenlopen. Niet voor wat betreft de inhoud van de inleidingen, want daaraan was de nodige zorg besteed en de inleiders maakten duidelijk wat

feitelijk was en wat op vermoedens berustte. Veel van het uitgevoerde vegetatie- en aquatisch onderzoek in verband met "zure regen" kan thans nog alleen door correlatief te leggen verbanden worden verklaard. Experimenteel onderzoek is op deze terreinen meer dan nodig, vooral als het gaat om vragen als hoe de vegetatie nu eigenlijk op "zure regen" reageert (via de lucht of via de bodem?) en wat de gevolgen van ammoniakmissie voor bodem-, bos- en waterecosystemen nu eigenlijk zijn.

Wat daarentegen bij mij wat teleurstelling opriep was de wijze waarop de bosbouwproblematiek aan de orde kwam. De reactie van bossen op "zure regen" bleek namelijk door Westduitse collega's te worden gebracht. Voor de kwaliteit van deze lezingen niets dan lof, maar het doet wat merkwaardig aan dat het Nederlandse bos eigenlijk niet werd genoemd.

Of heeft de symposiumorganisatie vooral waarde gehecht aan al beschikbare onderzoekresultaten dat men het Nederlandse bos liet rusten omdat daar "nog niets te zien was?" Dat was dan een uitgangspunt dat op het symposium bepaald niet werd aangehangen. Juist het deels nogal plotselinge optreden van het bossterven in Midden-Europa gaf het symposium iets van een ondergangsstemming mee. De wetenschap dat juist de bossen door hun lange levensloop veel meer aan de gevolgen van cumulatieve effecten zijn blootgesteld dan landbouwgewassen, kwam niet al te duidelijk uit de verf. Voor de vegetatie en aquatische milieus werd het cumulatieve effect, ook al bleek het soms slechts op basis van correlaties, zeer aannemelijk gemaakt.

Ook de inwerking van luchtverontreiniging bleek wat onduidelijk. Dat vraagstuk is gewoon niet los te zien van "zure regen", maar de aandacht ervoor was wat beperkt. Conclusie: op het atmosferische en depositievlak is al veel gebeurd, maar aan dosis-effectrelaties moet nog veel worden gedaan.

De beleidsvoornemens werden zowel door de Minister van VROM als door zijn medewerkers vastberaden gebracht. Zo werd duidelijk dat de voorgenomen invoering van loodvrije benzine geen van de Duitse Bondsrepubliek afgekeken maatregel om indruk te maken is, maar dat dat nodig is om daarna de uitlaatgassen zo-

veel mogelijk te kunnen ontdoen van onverbrande koolwaterstoffen en stikstofoxiden, zonder dat de voor deze processen noodzakelijke katalysatoren worden gestoord door lood. Dat deze maatregelen niet het einde van de problemen betekenden bleek uit de gevolgen die men voorzag als rookgasontzwaveling zal worden toegepast. Wat moeten we dan aan met de producten vliegias en gips, waarom niemand erg zit te springen.

De vastberadenheid die de regering ten toon spreidde vertoonde enig contrast met de voorzichtiger opstelling van het bedrijfsleven (in de ruimste zin). Omdat het bedrijfsleven de kosten het eerste aan den lijve zal ondervinden – om die daarna wel door te berekenen naar de consumenten – is zo'n reactie toch minder vreemd dan sommigen lief was. Tot die "sommigen" behoorden woordvoerders van de milieukant, die op mij de indruk wekten wel erg hard van stapel te willen lopen. Maar gezien de ernst van de situatie waren ook standpunten nodig, die vanwege hun activisme ervoor zorgen dat er vaart achter het beleid wordt gezet.

De ernst van de situatie was eigenlijk het verborgen motto van het symposium. Die ernst werd eigenlijk door niemand ontkend, zij het dat de strategie, die men ter preventie wenste te volgen natuurlijk afhing van ieders positie. Het was daarom verfrissend te horen dat het beleid niet op resultaten van het onderzoek kan wachten, omdat er zo snel mogelijk maatregelen moeten worden getroffen. Men vond blijkbaar algemeen dat, hoewel we nog van zoveel processen zo weinig weten, we thans op vermoedens en halve zekerheden

mogen bouwen om alvast een beleid te gaan voeren om de problemen te lijf te gaan. Dat heeft wel financiële consequenties, maar... geen beleid zou ook beleid zijn, en dat zou ons waarschijnlijk minstens zo duur te staan komen, of zelfs erger.

Het symposium is afgesloten. Veel werk staat te wachten. De Vereniging "Lucht" heeft zich gepresenteerd en wekt allen, die met het probleem "zure regen" te maken hebben, op lid te worden. De vereniging ziet zich als ontmoetingsplaats en als stimulator voor activiteiten. Men kan haar alleen maar succes toewensen.

Na dit niet plichtmatige maar gemeente enthousiasme een persoonlijke noot. Zo'n symposium zorgt voor een geestelijke kater als je twee dagen intensief alles hebt proberen te volgen en je tijdens de pauzes met allerlei andere deelnemers gegevens en meningen hebt uitgewisseld, en niet bepaald op een vrijblijvende gesprekstoon. Dat gaat echter wel over en ik ben iets minder sceptisch gegaan dan ik kwam. Een tweede kater is daarentegen nog blijven hangen. Die is ontstaan omdat ik tijdens de tweede dag bij sommige deelnemers een houding bemerkte van "de anderen hebben er een troep van gemaakt, maar wij, wij hebben schone handen". Dan waren de woorden van de Minister van VROM, dat we er allemaal bij betrokken zijn en allemaal ons aandeel leveren aan de "zure regen"-problematiek, me toch liever, los van het oordeel over het kabinetsbeleid.

J. van den Burg

Studentenscriptie

**H. G. Six Dijkstra: Landschapsbeleidsplan. Een toelichting in de vorm van een model. Scriptie Bos-
huishoudkunde LH**

Een landschapsbeleidsplan geeft op basis van een (landschaps)visie aan, waar, hoe, in welke omvang en in welke tijd landschapsbeheer tot stand zou kunnen komen. Het landschapsbeleidsplan bestaat uit voorstellen voor uitvoering, financiering en organisatie op gemeentelijk niveau en kan worden beschouwd als een sectorplan (sector natuur en landschap), dat voorstellen voor inrichting en beheer combineert. Daarnaast zal het landschapsbeleidsplan (middels de landschapsvisie) een bouwsteen kunnen vormen voor gemeentelijke bestemmingsplannen. Door het ontbreken van een formele relatie met de ruimtelijke planning zal

het landschapsbeleidsplan vooralsnog meer het karakter van een advies dan dat van een concreet plan dragen.

Bij het opstellen van een landschapsbeleidsplan worden de volgende fasen onderscheiden: de initiatief-
fase, de voorbereidingsfase, de planfase en de goed-
keurings- en financieringsfase. In de initiatief-
fase zal veelal de gemeente een hoofdrol spelen. In de voor-
bereidingsfase moet de uitbesteding en de organisatie
van de planopstelling worden geregeld. De planfase
kan door een technische commissie en een beleids-
groep worden begeleid. De technische commissie
staat vooral garant voor de inhoudelijke begeleiding
van het plan; het beleidsoverleg voor de voortgang en
de voorbereiding van de financiering en de uitvoering.

Na de goedkeuring van de financiering kan met de
uitvoering worden begonnen. Ten behoeve van een
gestroomlijnd verloop van de uitvoering en van het on-
derhouden van de contacten met alle betrokkenen zal
een coördinator aangewezen dienen te worden.